

JOANNA KOSSEWSKA

Katedra Psychologii, Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków
Department of Psychology, Pedagogical University, Kraków
joanna.kossewska@up.krakow.pl

Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji *Vocational Counselling of Pupils with Special Educational Needs (SEN): Experience of the European Union Countries, Šiauliai, Litwa, 31 maja 2012*

31 maja 2012 roku na Uniwersytecie w Šiauliai odbyła się Międzynarodowa Konferencja *Vocational Counselling of Pupils with Special Educational Needs (SEN): Experience of the European Union Countries*. Konferencja została zorganizowana w ramach popularyzacji efektów kończącego się właśnie międzynarodowego projektu *Creation of the Ideal Model of Vocational Counselling for Children and Youth with Special Educational Needs*. Unijny projekt Leonardo da Vinci, którego celem jest stworzenie idealnego modelu poradnictwa zawodowego dla dzieci i młodzieży o specjalnych potrzebach edukacyjnych, zbliża się do końca realizacji, a litewskie spotkanie było już dziewiątym z kolei i ostatnim niestety osobistym spotkaniem osób zaangażowanych we wspólne dzieło.

Uniwersytet w Šiauliai gościł w swoich progach międzynarodowe grono uczestników projektu oraz liczne zgromadzonych litewskich profesjonalistów, którzy w instytucjach oświatowych różnego szczebla i typu podejmują w praktyce działania związane z poradnictwem zawodowym dla dzieci i młodzieży o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Zaproszeni zostali więc doradcy zawodowi, dyrektorzy szkół, pedagodzy, psychologowie, nauczyciele oraz osoby zainteresowane pracą z dziećmi i młodzieżą z SEN. Obecni byli także rodzice zainteresowani wspieraniem swo-

ich niepełnosprawnych dzieci oraz możliwościami efektywnej edukacji zawodowej.

Otwarcia konferencji dokonał przedstawiciel władz uczelni, życząc uczestnikom satysfakcjonujących obrad, podkreślał wagę podejmowanych kwestii dla realizacji praw osób niepełnosprawnych i ich pełnej partycypacji społecznej na miarę indywidualnych możliwości.

Obrady i dyskusje prowadziła **prof. Ingrida Baranaskienė**, dziekan Wydziału Pomocy Społecznej i Badań nad Niepełnosprawnością, a jednocześnie koordynator projektu. Profesor Baranaskienė skierowała ciepłe słowa powitania do referentów i uczestników, a także wyraziła uznanie dla międzynarodowego zespołu, który twórczy wysiłek kieruje na poprawę systemu kształcenia dzieci niepełnosprawnych. Wyraziła też nadzieję, że działania projektowe przyniosą upragniony skutek, a implementacja nowatorskich rozwiązań przyczyni się do poprawy jakości kształcenia i przygotowania dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych do samodzielnego życia. Podsumowując dwuletnią współpracę nad kwestiami merytorycznymi, podkreślała znaczenie osobistych relacji, jakie wywiązały się w trakcie wspólnych zmagnięć, które mogą stanowić solidną podstawę dla efektywnego realizowania nowych wspólnych przedsięwzięć.

W programie konferencji znalazły się wystąpienia poświęcone prezentacji doświadczeń poszczególnych krajów partnerskich w zakresie kształcenia uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem kształcenia zawodowego. Kształcenie zawodowe stanowi podstawę, a także istotny element przygotowania młodzieży do samodzielnego życia, a realizowane w sposób systemowy, skutecznie i adekwatnie do indywidualnych potrzeb daje możliwość uzyskania zawodu, gwarantującego satysfakcjonującą pozycję na rynku pracy. Wszystkie wystąpienia ustne były wzbogacone o materiał filmowy obrazujący praktyczne kwestie. Ta forma prezentacji była szczególnie ciekawa i pozwalała zgromadzonej publiczności na uchwycenie istotnych różnic pomiędzy europejskimi systemami edukacji oraz w zakresie wsparcia udzielanego uczniom niepełnosprawnym, a także zainwestowanych środków i szczególnych rozwiązań organizacyjnych.

W imieniu polskiego partnera – Krakowskiego Oddziału Krajowego Towarzystwa Autyzmu – Joanna Kossewska z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie zaprezentowała film ukazujący stosowane wobec uczestników zajęć prowadzonych przez stowarzyszenie formy przygotowania prezawodowego. W prezentacji *Vocational education and counselling for students with SEN in Poland* przedstawiła główne założenia organizacyjne polskiego systemu oświaty, a potem skupiła się na analizie sytuacji dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych w odniesieniu do nowych regulacji dotyczących pomocy psychologiczno-pedagogicznej. Kończący się rok szkolny jest pierwszym, w którym polskie szkoły miały zgodnie z nowym rozporządzeniem zapewnić wszystkim uczniom o specjalnych potrzebach stosowną i potrzebną pomoc psychologiczno-pedagogiczną na podstawie indywidualnego programu edukacyjno-terapeutycznego, opracowanego przez szkolny zespół specjalistów. Program obejmuje diagnozę potrzeb dziecka wraz ze szczegółowymi wskazówkami terapeutycznymi, których adresatami są zarówno nauczyciele przedmiotów na poszczególnych etapach kształcenia, jak i inni specjaliści, pra-

cujących z dzieckiem indywidualnie – logopeda, psycholog, rehabilitant, w zależności od jego konkretnych potrzeb. Założenia reformy dotyczące organizacji pomocy i wsparcia rozwoju każdego dziecka w bliskim i bezpiecznym środowisku szkolnym są zasadne, ale obawy budzi ich realizacja przypadająca na czasy kryzysu ekonomicznego i pozostaje w sprzeczności z innymi działaniami podejmowanymi w celu uzyskania oszczędności dla budżetu (łączenie szkół, zamykanie małych placówek, ograniczanie etatów psychologów i pedagogów szkolnych). Trudności ekonomiczne raczej nie stwarzają bezpiecznej podstawy dla podejmowania szerokiego zakresu terapeutycznych czy profilaktycznych na terenie lokalnej szkoły wobec dzieci ich potrzebujących. Brak specjalistów w szkołach i sukcesywna minimalizacja pracy poradni psychologiczno-pedagogicznych powoduje nadmierne obciążenie nauczycieli, którzy stanowią grupę ryzyka wypalenia zawodowego, a pomimo poszerzania wiedzy i umiejętności w zakresie diagnozy i terapii dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych nie są w stanie w pełni zastąpić w tych działaniach specjalistów.

Zespół pracowników Ośrodka Stiftung St. Zeno Berufsbildungswerk z Kirchseeon szczegółowo przedstawił kwestie kształcenia zawodowego w Niemczech. Bernd Zimmer w prezentacji *The dual model of vocational training in Germany* przedstawił niemiecki dualistyczny model kształcenia, w sposób ścisły integrujący edukację ogólną i zawodową, która nie jest realizowana w pracowniach szkolnych, ale w prawdziwych miejscach pracy. System edukacyjny jest w skomplikowany sposób połączony z rynkiem pracy oraz siecią prywatnych firm, które uczniów szkolnych mają obowiązek przyjmować (co czynią chętnie ze względu na korzyści, jakie przyniosą dobrze wykształceni pracownicy) na płatne praktyki. Uczniowie, którzy złączą współpracę z renomowanymi niemieckimi firmami i koncernami, już w trakcie nauki mają zagwarantowaną dobrą i dobrze płatną pracę po ukończeniu szkoły.

Natomiast Ursula Spichtinger w wystąpieniu *Vocational counselling and pre-vocational*

training for students with special needs in Vocational Training Institution Kirchseiiion, Germany skupiła się na kwestiach bardziej szczegółowych i przybliżyła zasady oraz efekty funkcjonowania ośrodka Stiftung St. Zeno Berufsbildungswerk. Ośrodek niemający dokładnego odpowiednika w polskim systemie edukacji jest modelową placówką niemieckiego sposobu rozwiązania problemu nauczania i przygotowania zawodowego, pewnym połączeniem szkoły zawodowej, internatu oraz warsztatu praktycznego. Kolejny referat, *The economical aspects of vocational counselling and pre-vocational training*, przedstawił Karl-Heinz Schindler. Zaprezentował on dane statystyczne i szczegółowe analizy ekonomiczne dotyczące kosztów kształcenia zawodowego. Mimo dużych nakładów finansowychłożonych na doskonale zorganizowane kształcenie zawodowe młodzieży o specjalnych potrzebach edukacyjnych stanowi ono źródło wykwalifikowanych specjalistów w bardzo różnych dziedzinach gospodarki, którzy podejmując pracę zawodową, przynoszą konkretne wpływy do budżetu państwa. Z wyliczeń wynika, że już po trzech latach zatrudnienia osoby niepełnosprawnej zwracają się poniesione przez państwo nakłady na jej edukację zawodową i przez dalsze swoje życie zawodowe wnosi ona istotny wkład w sytuację finansową państwa, płacąc podatki. Warto zaznaczyć, że 70% osób niepełnosprawnych znajduje zatrudnienie i samodzielnie się utrzymuje, nie tylko nie korzystając z pomocy finansowej państwa, lecz także jeszcze wnosząc do budżetu swój wkład w postaci płaconych podatków. Wydaje się, że takich długoterminowych analiz ekonomicznych w Polsce się nie przeprowadza, a realizowana polityka oszczędnościowa (zamykanie szkół, łączenie placówek, ograniczanie praktyk zawodowych) w krótkiej perspektywie przynosi efekty finansowe, lecz w dalszej pochłonie znaczne środki obciążające budżety różnych resortów.

Gospodarze konferencji wystąpili w osobie Aiste Valaikiene, która w referacie *Vocational counselling for pupils with SEN in Lithuania* przedstawiła założenia doradztwa

zawodowego na Litwie oraz film obrazujący organizację i formy kształcenia zawodowego w szkołach przygotowujących dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Litewski system kształcenia zawodowego dzieci o specjalnych potrzebach edukacyjnych oparty jest na kształceniu przedzawodowym w masowych szkołach ogólnokształcących. Celem poradnictwa jest pomoc uczniom w określeniu ich zainteresowań i predyspozycji zawodowych, nabycie podstawowych umiejętności w zakresie planowania kariery i wypracowanie indywidualnego programu edukacyjnego. Na Litwie brakuje ujednoliconego programu wsparcia kształcenia przedzawodowego. Szkoły mają zróżnicowane możliwości w zakresie zapewnienia usług kształcenia przedzawodowego. Jedne mają bogatą infrastrukturę, inne opierają się wyłącznie na posiadanych zasobach ludzkich.

Ze szczególnym zainteresowaniem publiczności spotkał się film prezentujący szkołę ponadgimnazjalną Söderport w Kristianstad w Szwecji, która stanowi doskonały przykład instytucji zaspokajającej wszechstronnie potrzeby młodzieży niepełnosprawnej ruchowo. Placówka jest doskonale wyposażona i przygotowana pod względem materialnym i personalnym do kształcenia zawodowego osób o głębszych stopniach niepełnosprawności ruchowej lub też sprzężonej. Film przedstawiał różne formy zajęć praktycznych przygotowujących do realizacji pracy zawodowej, a także sposoby spędzania czasu wolnego, na przykład mecz piłki na wózkach. Referat *A piece of the vocational counselling in Sweden*, prezentujący badania realizowane wśród przedsiębiorców, przedstawili Sven Apelund i Jan Astrand. W Szwecji od ubiegłego roku obowiązują nowe przepisy, zgodnie z którymi istnieją trzy rodzaje Agencji Państwowych, które nadzorują system kształcenia na trzech poziomach nauczania – podstawowym, gimnazjalnym i ponadgimnazjalnym. Państwo sprawuje większą niż dotychczas kontrolę nad realizowanym programem, pozostawiając indywidualnym placówkom edukacyjnym zdecydowanie mniejszą dowolność i swobodę w porównaniu z poprzednimi regulacjami. Na

poziomie ponadgimnazjalnym obowiązuje powszechnie polityka inkluzji – wszyscy uczniowie niezależnie od rodzaju i stopnia niepełnosprawności uczęszczają do takich samych szkół, w których mogą wybrać właściwy dla siebie program kształcenia ogólnego (spośród 6 dostępnych) oraz program kształcenia zawodowego (spośród 12 dostępnych). Kształcenie zawodowe w Szwecji jest bardzo efektywne, a przedsiębiorcy prezentują przychylną postawę wobec zatrudniania osób niepełnosprawnych, co w praktyce przekłada się na rzeczywisty udział tych osób w strukturze zatrudnienia. Gotowość pracodawców do zatrudnienia osób niepełnosprawnych jest jednak zależna od ich doświadczenia w tym zakresie. Brak doświadczenia powoduje zwiększenie dystansu wobec osób niepełnosprawnych, co jednak w praktyce społecznej dotyczy bardzo nielicznych przypadków. Pracodawcy są w większości przekonani o adekwatnym wykształceniu osób niepełnosprawnych, ich wysokich kwalifikacjach i kompetencjach, a także skłonni do udzielania wsparcia w formie i zakresie proporcjonalnym do indywidualnych potrzeb. Oprócz interesujących wyników zainteresowanie publiczności zwróciła sama metodologia badań oraz podejście uczestniczących w nich respondentów, którzy wykazali się wielkim zdyscyplinowaniem, wypełniając wielostronicową ankietę. Sam fakt udziału w badaniach prawie stu pracodawców (ze średnich i dużych przedsiębiorstw) świadczy o ich prospołecznej postawie.

Kolejne wystąpienie w formie referatu i projekcji filmowej było poświęcone analizie kształcenia zawodowego w Finlandii. Minna Hykkonen i Piia Pirhonen w prezentacji *The system of vocational counselling of pupils with SEN: the experience of Keskuspuisto Vocational College* przybliżyły organizację doradztwa zawodowego w fińskim systemie oświaty oraz doświadczenia szkoły zawodowej, przygotowującej młodzież o specjalnych potrzebach edukacyjnych do dorosłego samodzielnego życia. Fiński system szkolnictwa gwarantuje równość w dostępie do nauki niezależnie od pochodzenia społecznego. Szczególny nacisk kładzie się na wspieranie

i pomoc dzieciom wymagającym szczególnej troski, ich integrację szkolną, szkolenie niepełnosprawnych w zakładach pracy i przygotowanie zawodowe w specjalnych ośrodkach szkolenia zawodowego. Osobom niepełnosprawnym przysługują różnego rodzaju formy pomocy materialnej: zapomogi (na studia), pożyczki (studenckie) i dodatki (mieszkanie). Keskuspuisto Vocational College jest drugą co do wielkości w Helsinkach szkołą zawodową dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Choć jest to szkoła prywatna, to jej wydatki są w 100% refundowane przez państwo. Przy szkole znajduje się również szpital ortopedyczny oraz centrum badawcze. Szkoła zapewnia indywidualne i elastyczne plany nauczania w małych grupach. Uczniowie korzystają z edukacji w dogodnym dla siebie zakresie (treningi przawodowe i rehabilitacyjne, trening przygotowujący dla imigrantów, kontynuacja edukacji ogólnej). Szkoła Keskuspuisto przygotowuje do pracy zawodowej w następujących sektorach: rzemiosło, usługi sprzątania, informacja i telekomunikacja, elektronika, projektowanie techniczne, tapicer, technologia pojazdów, opieka zdrowotna, biznes i administracja, muzyka, taniec, turystyka i catering. Stosowany jest tu model wspierającego doradztwa (*supported guidance*), który obejmuje: identyfikację potrzeb w zakresie doradztwa wspierającego, konsultacje doradców zawodowych, wsparcie w okresie nauki zawodu, formułowanie i realizację planów kształcenia. W procesie doradztwa współpracują z sobą: nauczyciel, doradca państwowy, uczeń, trener zawodu i pracodawca. Po ukończeniu szkoły 50% absolwentów znajduje pracę na otwartym rynku pracy lub w sektorze zatrudnienia wspieranego. Większość pracodawców wywodzi się z sektora prywatnego, znacznie trudniej jest zainteresować efektywną współpracą pracodawców w sektorze publicznym.

Kolejne wystąpienie oraz prezentacja multimedialna *The model of vocational counselling for teenagers and youth in Italy* autorstwa prof. Porfirio Grazioli z International Institute for Studies of Contemporary Youth Problems „Boys’ Town” dotyczyły działalno-

ści Fundacji Księdza Johna Patricka Carrolla-Abbinga oraz powołanego przez niego ośrodka Boys' Town, przeznaczonego dla młodzieży pozbawionej właściwej opieki rodzicielskiej. Mieszkańcy Boys' Town mają własny parlament, a w demokratycznych wyborach społeczność wybiera dwóch majorów Boys' Town co dwa miesiące (osobno dla grupy do lat 15 i powyżej). Na terenie kampusu znajdują się też wszystkie inne instytucje, niezbędne do prawidłowego funkcjonowania społecznego i ekonomicznego (kościół, szkoła, sąd, bank z własną walutą, wymienną na euro, zakłady usługowe). Fenomen pedagogiczny stanowiący podstawę kształcenia i wychowania młodzieży w Boys' Town opiera się, podobnie jak w Domu Sierot Janusza Korczaka, na praktycznej realizacji idei samorządności, na wychowaniu poprzez samorząd, wychowaniu przez pracę. Samorząd nie jest zabawą w autonomię ani treningiem współżycia społecznego, jest natomiast prawdziwą formą społecznego działania, w trakcie którego rozwiązywane są konkretne problemy codziennego życia.

Wystąpienie *Vocational counseling of pupils with SEN: the parameters of an ideal model in the European Union countries* było poświęcone podsumowaniu projektu realizowanego przez ostatnie dwa lata przez międzynarodowy zespół w ramach program Leonardo da Vinci. Profesor Ingrida Baranauskienė z Uniwersytetu w Šiauliai zaprezentowała **Idealny Model Poradnictwa Zawodowego**, który powstał na podstawie krytycznej analizy istniejących w Europie rozwiązań organizacyjnych, badań empirycznych oraz efektów zespołowej pracy ekspertów korzystających ze stosowanej powszechnie w krajach Europy Zachodniej oraz USA metody badań Delphi. Nazwa metody Delphi wywodzi się od słynnej starożytnej wyroczni Apollina w Delfach, gdzie Pytia przepowiadała przyszłość. Jest to narzędzie wykorzystywane do prognozowania i podejmowania decyzji na bazie opinii ekspertów wyrażających swoje stanowiska w badanej kwestii w procesie strukturalizowanej komunikacji, której towarzyszy sprzężenie zwrotne. Metodę opracowali

Olaf Helmer, Norman Dalkey z organizacji RAND (Research and Development) w Santa Monica w Kalifornii, która prowadzi badania i analizy dla sił powietrznych USA. Obecnie metoda Delphi jest szeroko stosowana do przewidywania zjawisk w wielu obszarach związanych z rozwojem technologii, edukacji i ochrony zdrowia. Zastosowanie tej metody pozwala ograniczyć wady tradycyjnych metod prognozowania wynikające z procesu grupowego myślenia, które mogą prowadzić do podejmowania błędnych decyzji. Prezentowany Idealny Model Poradnictwa Zawodowego obejmuje cztery istotne aspekty: rozwojowy, środowiskowy, celowościowy i strukturalny. Jest to indywidualny model poradnictwa zawodowego, oparty na szeroko pojętym dialogu między podmiotami uczestniczącymi w tym procesie, zorientowany na ucznia i jego umiejętności indywidualne, rozwijanie mocnych stron i praktycznych umiejętności. Tworzenie struktury doradztwa zawodowego dla uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych stwarza możliwość dostosowania się do warunków rynku pracy poprzez praktyki w realnych miejscach pracy. Niezbędne jest także indywidualne podejście podczas realizacji procesu, rozwinięta współpraca, pragmatyzm zorientowany na nowoczesne treści kształcenia i odpowiedzialność specjalistów. Poradnictwo zawodowe nie jest ograniczone w czasie i może być kontynuowane w zależności od osobistego rozwoju i indywidualnych planów dalszego kształcenia. Współpraca pomiędzy różnymi uczestnikami procesu edukacji jest niezbędnym warunkiem tworzenia modelu poradnictwa zawodowego, a kompetencje i odpowiedzialność specjalistów są nieodłączną częścią struktury. Otwarty system poradnictwa zawodowego charakteryzuje się realizacją nowoczesnych treści w elastyczny sposób, a jego sukces jest uwarunkowany przez zaangażowanie i aktywny udział wszystkich uczestników procesu, a także koordynację procesu i skuteczne zarządzanie.

Na zakończenie obrad Aiste Valaikiene w referacie *Modelling of pre-vocational training for pupils with SEN in Lithuania* przedstawiła możliwości praktycznego wykorzystania

Idealnego Modelu Poradnictwa Zawodowego, po czym rozpoczęła się otwarta dyskusja nad możliwościami implementacji tego modelu w litewskich szkołach, w której uczestniczyli licznie zgromadzeni praktycy: doradcy zawodowi, nauczyciele, dyrektorzy szkół.

Prezentowane podczas konferencji wystąpienia stanowią impuls do intensywnego doskonalenia systemu kształcenia zawodowego i poradnictwa zawodowego uczniów o spe-

cialnych potrzebach edukacyjnych w Polsce. Pomimo licznych sukcesów polski system nie przynosi oczekiwanych efektów w postaci szerokiej obecności osób niepełnosprawnych na rynku pracy, co wymaga głębokiego namysłu i zdecydowanych działań zmierzających do zmiany tej sytuacji, niekorzystnej zarówno dla indywidualnej jednostki, jak i gospodarki państwa.